

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Josef Svatopluk Machar a Řím.

Podněty z italské cesty v tvorbě českého literáta

Jana Matasová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Josef Svatopluk Machar a Řím.

Podněty z italské cesty v tvorbě českého literáta

Jana Matasová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Hečková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Petře Hečkové, Ph.D. za její ochotu, trpělivost a především cenné a odborné rady při vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

1 ÚVOD	6
2 ŽIVOT JOSEFA SVATOPLUKA MACHARA	8
2.1 Dětství a školní léta mladistvá	8
2.2. Rozpor s církví	10
2.3. Předválečné období	11
2.4. Období války	13
2.5. Poválečné období	14
3 ŘÍM	16
3.1. Obdiv k antice	17
3.2. Kritika křesťanství	19
3.3. Současný Řím Macharovými očima.....	22
4 POLEMIKA JOSEFA ŠUSTY	25
4.1. Osobnost Josefa Šusty.....	25
4.2. O Macharově <i>Římě</i>	26
4.3. Šustův názor na antiku a křesťanství.....	28
5 MACHARŮV ŘÍM V DOBOVÉM KONTEXTU	30
5.1. Obecný obraz Říma koncem 19. a počátkem 20. století.....	30
5.2. Osobnost a Řím F. X. Šaldy	31
5.3. Jan Kotěra na cestách po Itálii	33
5.4. Itálie jako zdroj inspirace českých literátů.....	34
6 ZÁVĚR	37
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	38
8 DAS RESÜMEE	40
9 PŘÍLOHY	41

1 ÚVOD

Itálie lákala svým nesmírným množstvím památek a hojnou historií země nekonečné řady turistů z celého světa po celá staletí. Apeninský poloostrov jezdili poznávat mnozí čeští umělci a literáti, pro které se Itálie svými přírodními krásami stala silnou inspirací. Patřil k nim i Josef Svatopluk Machar, básník, prozaik, satirik, publicista, politik, spoluiniciátor Manifestu České moderny a reprezentant kritického realismu. Ve své bakalářské práci se snažím výstižně zastihnout reflexi římských kulturních reálií v literárních textech významné osobnosti tohoto českého velikána.

Cílem mé práce je samostatný rozbor Macharova cestopisného díla *Řím*. V souvislosti s tím se budu dále věnovat Šustově polemickému textu *Macharův Řím*, Šaldovým fejetonům *Několik dojmů a reflexí italských* a Kotěrově italské korespondenci, uveřejněné v časopise *Umění*. Díky těmto uvedeným textům na základě syntézy porovnam, jak literáti vnímali Itálii v období konce 19. a počátku 20. století, tzn. před první světovou válkou.

V první části podám Macharův životopis včetně rodinného života, studijních let, vojenských let, pracovních úspěchů a pádů či vztahů s prvním československým prezidentem Tomášem Garrigue Masarykem. V druhé části se budu věnovat rozboru cestopisného díla *Řím*, kde shrnu komplexně hlavní body, představím nejzajímavější argumenty a zaměřím se na rozpor mezi antickou velikostí a křesťanstvím z pohledu Josefa Svatopluka Machara. Třetí část zaujímá postoj Macharova „názorového oponenta“ Josefa Šusty, historika, politika a spisovatele. Ve čtvrté části představím další dva cestovatele, literárního kritika Františka Xavera Šaldu a architekta Jana Kotěru, kteří měli také zkušenost s Římem, a svou reflexi zaznamenali písemně. Na závěr shrnu hlavní teze specifického Macharova vidění Říma a římské umělecké kultury včetně tezí polemiků, jejichž cílem byl Řím na přelomu 19. a 20. století.

Bakalářskou práci jsem vytvářela metodou analýzy literárního textu, komparace s dobovou kulturně-historickou a topografickou literaturou o Římě a dalšími vybranými literárními texty spjaté s touto tematikou. Neměla jsem možnost zabývat se archivním studiem, ale jsem si vědoma toho, že archivní prameny existují. Vycházím z publikovaných zdrojů, což považuji za dostupně i časově méně komplikované.

Ve své práci jsem využila publikaci *Řím* od Josefa Svatopluka Machara, která se zaměřuje na období let 1906–1907. Kniha byla poprvé vydána v roce 1907. Já jsem pracovala s jedenáctým vydáním, které vyšlo v roce 1928. Nutno podotknout, že životem a dílem Macharovým se zabývali mnozí autoři monografií, v mé práci vycházím především z monografií *Básník proti Hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar* od Petra Sýkory, *Pravdy znak* a *Konfese literáta* od Bohumila Svozila. Další významnou publikací k tomuto tématu je monografie *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*, do které napsal část *Pod sluncem italským s Josefem Svatoplukem Macharem* Josef Blüml, docent historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Při líčení Šustovy polemiky vůči Macharovi jsem se opírala o rozsáhlou stať *Macharův Řím*, která je součástí sbírky rozprav a úvah *Z dob dávných i blízkých*. Mimo jiné jsem čerpala z Šustových pamětí *Mladá léta učňovská a vandrovní*, konkrétně z druhého dílu *Vzpomínek: Praha – Vídeň – Řím*.

2 ŽIVOT JOSEFA SVATOPLUKA MACHARA

Josef Svatopluk Machar byl český básník, prozaik, satirik, publicista, politik. Je považován nejen za jednoho z iniciátorů České moderny, ale i za autora jejího manifestu. Přispíval do literárních časopisů, především do Herbenova Času, kam pravidelně posílal své fejetony, a do Masarykovy Naší doby, kde plnil společně s Tomášem Garrigue Masarykem rubriku Rozhledy časopisecké pod společným pseudonymem Sursum. Byl vůdčím představitelem generace 90. let 19. století. Jeho básnické dílo bylo tehdejší společností vnímáno kriticky, což dalo podnět ke vzniku nové etapy vývoje české poezie. Je považován za představitele kritického realismu. Uvedl do naší poezie všední tvář soudobého života, vedoucí k oproštění patetického a rétorického slohu lumírovců, zejména ohledně tvorby Jaroslava Vrchlického. Nejvýznamnějším Macharovým učitelem a předchůdcem, s jehož pomocí překonal vžité konvence básnické tvorby, byl Jan Neruda.¹

2.1 Dětství a školní léta mladistvá

Machar se narodil 29. února 1864 v Kolíně nad Labem do nemajetné rodiny. Toto datum je velice nezvyklé, protože se opakuje pouze jednou za čtyři roky.² Byl pokřtěn jmény Josef Jan. Jeho otec pracoval jako mlynářský stárek. Díky tomuto povolání byli nuceni často měnit svůj pobyt, proto Machar prožil dětství na různých místech Čech, které ho podprahově ovlivnily v jeho budoucí tvorbě. V Kolíně nad Labem strávil prvních šest let svého života. Poté, co se otec nepohodl se svým dodavatelem mouky mlynářem Karabáčkem, se celá rodina odstěhovala do Nymburka. Po třech letech, kvůli stesku ze strany matky, se rodina stěhovala zpět do Kolína. Další stěhování nastalo hned po šesti měsících, kdy si otec najal parní mlýn ve Mcelích u Loučeně od knížete Thurn-Taxisse. Toto období představovalo pro rodinu rok štěstí a blahobytu. Jeho pád zapříčinil krach na vídeňské burze. Otec poté získal místo stárka v Čelákovících, kde ale nebyl spokojen. Bída dala podnět k tomu, aby si oba Macharovy rodiče našli nová zaměstnání. V Brandýse nad Labem získali i se synem práci polních

---

¹ HOMOLOVÁ, K., OTRUBA, M., PEŠAT, Z. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. s. 174-175. – OPELÍK, J. *Lexikon české literatury*. 3.[díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce. s. 50-51.

² SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 11.

dělníků. Později se otec navrátil do mlýna, matka do kuchyně a malý Machar nastoupil do školy.³

V roce 1875 nastoupil Machar na měšťanskou školu v Brandýse nad Labem. Zde setrval tři roky, poté přestoupil na Akademické gymnázium v Praze.⁴ Studijní léta se nesla v duchu tísně a chudoby. Byl odkázán na stipendia a první malé honoráře za svou literární činnost. Přes nevlídnou existenční situaci se jednalo o úspěšného, intelektuálně nadaného studenta, který ovšem školní systém pociťoval jako tíživý, gymnázium kritizoval. Vedle studentského života vedl i druhý život. Věnoval se více četbě, procházel Prahu či navštěvoval noční taneční zábavy a šantánové kabarety. Vytvářel první verše, rodící se z milostných a životních prožitků.⁵

V období prázdnin, kdy se vracel domů, se cítil šťastný, mohl žít volně dle svého uvážení. Návraty do pražské školní lavice pro něj byly velice srdcervoucí. „*A když jsem tak jel, ležely za mnou prázdniny už jen jako sen; milovaný kraj, otec, matka, paní notářka a její pohostinný stůl, a na mne civěla hrozná budoucnost a měl jsem pocit, že ji nepřeziju, že ji nepřekonám: ta mléka, ty polívky, ta šedivá smrdutá Kaprova ulice, rok gymnaziální trýzně s bezcitným a bezohledným systémem, jenž nutí přímo mladého člověka stát se pokrytcem, lhářem a podvodníkem...*“⁶

Macharova životní situace se zhoršila v sedmnácti letech. V červenci roku 1881 zemřel ve stáří 46 let jeho otec na součotiny. Machar jej považoval za přehnaně optimistického, důvěřivého a laskavého. Otec mu připomínal tvář, postavou i tělesnou silou cara Alexandra III.⁷ Posléze přicházejí zlé časy, nedostatek financí, stesk po domově a obava o matku. Machar je nucen postarat se sám o sebe. Je odkázán na skromné příjmy, získávané díky svému literárnímu nadání. Svůj první honorář získal za báseň *Zimní kosmická píseň*, která byla publikována 4. února 1882 v časopisu Světozor.⁸ Poté byly jeho další verše vydány v časopisech Ruch, Česká rodina, Květy, Lumír, Zlatá Praha, Paleček a další. Protože mu školní systém nedovoloval veřejně vystupovat pod svým jménem, byl nucen autorizovat svá díla pod pseudonymem

³ MACHAR, J. S. *Konfese literáta*. s. 25-27.

⁴ SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 11.

⁵ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 134-135.

⁶ MACHAR, J. S. *Konfese literáta*. s. 80.

⁷ Tamtéž, s. 27.

Car byl jeho současníkem, ve své době byl v běžném povědomí proslulý právě těmito vlastnostmi. Nejednalo se tedy o přirovnání charakterové, ale vnějšíkové.

⁸ SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 11.

Antonín Rousek. Naopak satirické epigramy publikoval v časopise *Paleček* pod pseudonymem Leo Leonardi.⁹

Mezi Macharovy rané práce je řazena převážně intimní lyrika *Confiteor* 1–3 a lyrika náladová *Čtyři knihy sonetů*. V dílech *Tristium Vindobona I–XX*, *Golgata* se věnuje společenské a politické poezii. Kritikou společnosti a její morálky se zabývá v epice a satíře *Zde by měly kvést růže, Magdalena*.¹⁰

2.2. Rozpor s církví

V roce 1883 se Machar dostal do sporu s katechetou, který dal podnět k tomu, že musel opustit Akademické gymnázium a přestoupit na ústav v Jindřišské ulici. Zde roku 1886 úspěšně složil maturitu.¹¹ První studijní léta na gymnáziu byla bezproblémová, avšak ta následující víceméně komplikovaná. Machar se názorově rozešel s náboženským cítěním a postavil se do pozice ateismu. Tento zvrat, kdy se vyhraňoval proti náboženství a církvi, vedl k vážné kontroverzi s učitelem náboženství, s katechetou páterem Dorovínem. Spory mezi nimi byly zpočátku ojedinělé, později daleko častější. Svár vyústil v dohru, kdy Machar byl výslovně profesorem přinucen Akademické gymnázium opustit a přestoupit na gymnázium v Jindřišské ulici. Ve vzpomínkách na mládí, v *Konfesích literáta*, vypráví historku, která se stala hlavním důvodem jeho nuceného přestupu z ústavu. Jako mladý student se seznámil na gymnáziu s Antonínem Bulantem, známým básníkem, jehož verše byly vytisknuty ve Světozoru, a znali jej gymnazisté celé Prahy. Po složení maturity odešel Bulant do semináře, což se pro Machara stalo naprosto nepřijatelné, vstup na kněžskou dráhu považoval za nepochopitelný. Spolužákovi vysvětloval, že Kristus byl pouze člověk, že církev je dílem lidským, katolicismus vírou v mytologii, a že český člověk nemůže být zároveň římským člověkem. Bulant oponoval a bránil církevní dogmata, a tak se oba gymnazisté nerozešli v dobrém. Po uplynutí tří dnů od náboženské polemiky si Machara zavolal jeho katecheta, páter Dorovín. Dozvěděl se o sváru, který vedl s Bulantem, a tak se Machara osobně zeptal, zdali je pravda, že dokazoval pouhé člověčenství Kristovo, popíral jsoucnost boha a prohlásil církev za dílo lidské. Machar nic nepopíral a přijal páterovo verdikt, spočívající v navržení zákonné z mravů, snížení

---

⁹ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 136.

¹⁰ OPELÍK, J. *Lexikon české literatury*. 3.[díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce. s. 50.

¹¹ SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 11.

známky z náboženství z výborné na dostatečnou a odchodu z Akademického gymnázia na gymnázium v Jindřišské ulici.¹² Již Macharovy úvahy o náboženství a jeho střety s církevními autoritami v útlém věku naznačovaly polemiku v pozdějším díle.

2.3. Předválečné období

Po maturitě v roce 1886 odešel na vojnu, kde absolvoval jednoroční vojenskou službu s výcvikem jako dobrovolník v 6. praporu polních myslivců, kteří sídlili v Uršulinských kasárnách na Hradčanech. Po skončení služby se 8. října zapsal do zimního semestru školního roku 1886/1887 na právnickou fakultu v Praze. Fakultu však nedodělal, neboť zůstal sloužit armádě a svou kariéru vedl vojenským směrem. Tento cíl zmařilo zjištění, že by měl být převelen do Bosny či Haliče, a proto Machar armádu nakonec opouští. Sbohem armádě dával lehce, jelikož měl od Svatopluka Čecha slíbené místo v redakci Národních listů. Naděje mladému adeptovi žurnalistiky vyhasla tehdy, když mu samotný redaktor Julius Gregor oznámil, že pro něj práci nemá. S prosbou o pomoc se Machar obrátil na vídeňského univerzitního profesora chirurgie a dvorního radu Eduarda Alberta, se kterým ho seznámil Jaroslav Vrchlický. Profesor Albert doporučil Machara ve Vídni, v Ústavu pro pozemkový úvěr, tj. v Bodenkreditanstalt. Začátky v bance byly velice obtížné. Po celou dobu vídeňského pobytu se Machar musel potýkat s dluhy. Z finanční nouze mu pomohli jeho blízcí, především přítel Karel Kramář. Ten za něj zaplatil čas od času jeho nesplacené finanční závazky.¹³

Macharovo pracovní nasazení bylo vysoké, neznal oddechu, čas na psaní veršů a fejetonů mu zbýval jen v noci. Tempo nešlo pochopitelně udržovat do nekonečna. V první polovině roku 1898 se dostavily první psychické potíže. Lékaři mu radili odpočinek a Kramář mu nabídl ozdravný pobyt na Krymu, kde měla jeho manželka rodinné letní sídlo, tzv. vilu Barbo. I přes zimnice a bezduché stavy, které Machara sužovaly, zde strávil celé září roku 1898. Na tento pobyt s odstupem času vzpomínal jako na jedno z nejšťastnějších životních období. Své dojmy, pocity a zážitky z Krymu publikoval v roce 1900 v básnickém cestopise *Výlet na Krym*.¹⁴ Mimořádný význam

---

¹² CVEJN, K., PEŠAT, Z., JANKOVIČ, M. *Česká literatura a náboženství: (Havlíček – Machar – Hašek)*. s. 13.

¹³ SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 11-12.

Ve Vídni se stal otcem dcer Sylvy a Jiřiny, které vychovával společně s manželkou Hedvikou Marešovou.

¹⁴ Tamtéž, s. 15-16.

pro jeho díla mají další dvě ze tří celkových italských cest, jejich reflexí jsou knihy *Řím* (1907) a *Pod sluncem italským* (1918).¹⁵ Do Říma Machar vkročil poprvé v roce 1906 jako značný obdivovatel antiky. Jako pomůcka k prostudování dějin císařského Říma mu posloužilo zvláště dílo Tacitovo a Suetoniovo. Lze zmínit i jeho důvěrnou obeznanost s díly významného básníka Ovidia či filozofa Senecy.¹⁶

Přestože svůj pobyt ve Vídni zpočátku považoval za provizorní, pracoval zde téměř 30 let, až do jara roku 1918. Hlavní překážkou návratu do Čech byla nemožnost získat vhodné pracovní místo. Během tohoto období však Čechy častokrát navštěvoval. Vídeň mu byla po celou dobu nesympatická, zejména se mu stal cizí životní styl, zvyky a řeč zdejšího obyvatelstva. Protivila se mu historie města, stavby, mechanický provoz, způsob práce, lidské vztahy i celkový charakter úřadu, v němž pracoval. Jedinou kladnou stránku pobytu ve Vídni spatřoval v tom, že mu umožňoval odstup od literárních, kulturních i společensko-politických poměrů v Čechách. Mohl se svobodně vyjadřovat k nejrůznějším problémům marastické doby, bez vnitřní i vnější závislosti na nich.¹⁷

Z Vídně udržoval úzké kontakty s pražským kulturním i politickým životem. Přispíval do literárních časopisů, především do Herbenova Času, kam pravidelně zasílal své fejetony. Spolupracoval s Tomášem Garrigue Masarykem, do jehož časopisu Naše doba v r. 1894 publikoval kritickou stať o Vítězslavu Hálkovi. Tato stať započala jednu z nejvýznamnějších polemik literatury v období 90. let. Polemiky vyústily v r. 1895 ve vznik České moderny. Machar navrhl její manifest, zveřejněný téhož roku v časopiseckých Rozhledech.¹⁸

Publikoval také do českých sociálně demokratických Vídeňských dělnických listů a do revue Die Zeit, která byla vedena H. Bahrem. Do revue následně začali publikovat i další čeští spisovatelé jako František Xaver Šalda, Tomáš Garrigue Masaryk a František Václav Krejčí. V letech 1908–1909 spolu s F. X. Šaldou a Jindřichem Vodákem redakčně působil v literárním časopisu Novina.¹⁹ Jeho příspěvky se publikovaly rovněž v Akademii (1897), Čase (1888–1913), Hlase národa (1888),

¹⁵ OPELÍK, J. *Lexikon české literatury*. 3. [díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce. s. 50.

¹⁶ RAUCHOVÁ, J., JIROUŠEK, B., a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*. s. 391.

¹⁷ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 138-139.

¹⁸ HOMOLOVÁ, K., OTRUBA, M., PEŠAT, Z. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. s. 174-177.

¹⁹ Tamtéž, s. 174-175.

Literárních rozhledech (1926–1930), Lumíru (1884–1893, 1917, 1930), Národních listech (1889, 1917–1934), Naší době (1894–1914), Rudých květech (1903–1905), Světozoru (1918, 1924, 1929) a dalších.²⁰

Po rozpadu České moderny se básník od své současné tvorby odvrací k historii, což se odráží v cyklu sbírky *Svědómím věků*. Díly *V záři helenského slunce* a *Jed z Judey* představují první dva svazky tohoto cyklu. Machar zde vykládá svou koncepci dějin, za jejichž zlatý věk považuje období antiky, naopak nástup křesťanství ztotožňuje s úpadkem.²¹

2.4. Období války

V období první světové války byl uvězněn, obdobně jako Petr Bezruč, za falzifikované verše ve francouzském protirakouském odbojovém časopise *L'Indépendance Tchèque*, který vyšel 1. července 1915 v Paříži. Věnován byl pětistému výročí upálení mistra Jana Husa. Vedle reprodukce obrazu *Jan Hus před koncilem kostnickým* od malíře Václava Brožíka se vyskytlo i provolání k českému národu, obsahující Macharův podpis. Básník na policii autorství rázně popřel a tvrdil, že emigrace zneužila jeho známého jména, což nemohl z domova ovlivnit. Komisař výpovědi uvěřil a Machara propustil. S podobným problémem se setkal v té době i Julius Kovanda.²²

V dubnu roku 1918 podal ve svém úřadu žádost o rozvázání pracovního poměru, která byla přijata. Skoro po třiceti letech, v květnu roku 1918, Machar nadobro opouštěl Vídeň a vracel se zpět do Čech. Posléze spolupracoval s Národními listy, s nimiž dlouhá léta vedl spor jako s orgánem mladočeské strany. První fejeton zde otiskl v listopadu roku 1917.²³ Za jádro Macharovy prózy lze považovat právě fejetony, ve kterých spojoval subjektivnost, ironii, sarkasmus i polemickou vyhrocenost. Veškeré fejetony řadil chronologicky, a dokonce některé z nich na základě společného tématu. Těmi byly *Katolické povídky*, *Antika a křesťanství*, *Řím*, *Kriminál* či *Konfese literáta*.²⁴

---

²⁰ OPELÍK, J. *Lexikon české literatury*. 3.[díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce. s. 51.

²¹ Tamtéž.

²² SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 27.

²³ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 154-155.

²⁴ OPELÍK, J. *Lexikon české literatury*. 3.[díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce. s. 50-51.

2.5. Poválečné období

Po návratu do Prahy se stal členem Národního výboru, který ho delegoval sdělit české veřejnosti v Národním divadle 28. října 1918 zprávu o získání státní samostatnosti. Po vzniku samostatného Československého státu se z Machara stala politicky oficiální a reprezentativní osobnost státu. V témže roce byl členem delegace, vítající v Českých Budějovicích Tomáše Garrigue Masaryka při návratu do vlasti. Prezidenta doprovázel při slavnostní cestě Prahou a později se stal jeho vlivným stoupencem i přítelem.²⁵

18. srpna 1919 byl vyzván T. G. Masarykem, aby se stal generálním inspektorem československých ozbrojených sil. Machar prezidentovu přání vyhověl a post přijal 22. srpna 1919. Zároveň se vzdal členství v městském zastupitelstvu v Praze a 12. září téhož roku se zřekl i poslaneckého mandátu. Funkce členů ve správním výboru Národního muzea a v poradním sboru Národního divadla si ponechal. Mezi svými blízkými údajně prohlašoval, že s literární tvorbou nadobro skončil s tím, že se musí naplno věnovat svému novému úřadu. Jeho úkolem bylo dohlížet, zdali je československá armáda obeznámena o stupni výcviku, účelnosti nařízení, způsobilosti velitelů, kázní, ubytování, stravě, výzbroji, výstroji, sanitních poměrech a podobně.²⁶

Macharovo působení v armádě bylo již od začátku ostře kritizováno, a to především ze strany socialistických novinářů, kteří mu vytýkali vojenskou neodbornost a nedostatečnou kvalifikaci. Situace byla vyhrocena tím, že „*Machar byl obviněn z autoritářských a byrokratických tendencí, kariérismu a sinekurismu apod.*“²⁷ Sílící tlak tisku způsobil neudržitelnost postu generálního inspektora, a tak Machar 12. listopadu 1924 dospěl k rozhodnutí podat demisi. Jeho žádosti bylo vyhověno, prezident Masaryk demisi přijal, ale názorově se s Macharem rozešel. Tímto zaniklo jejich třicetileté přátelství.²⁸

Poté, co se s Masarykovými idejemi rozešel a vzdal se vojenské funkce, vrátil se k tvorbě básnické, fejetonistické a prozaické. V roce 1928 se zúčastnil protestu Antala Staška, Františka Krejčího, Zdeňka Nejedlého a Františka Xavera Šaldy proti perzekuci komunistického tisku a zákazu Rudého práva. Svě verše a nevraživé polemiky

---

²⁵ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 157.

²⁶ SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 57-59.

²⁷ MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s. 159.

²⁸ Tamtéž, s. 157-159.

uveřejňoval v Poledním listu a Expresu, své básně z 20. a 30. let v časopisu Zvon. V činnosti publikace byl Machar aktivní až do roku 1939. Po druhé polovině 20. století se básník uzavřel do sebe, žil v ústraní a pobýval v rodinném kruhu, kde dožil posledních pár let života.²⁹

Zemřel dne 17. března 1942 ve věku 78 let. Pohřeb se konal o tři dny později ve strašnickém krematoriu v Praze. Sálem se prolínala smuteční řeč profesora Miloslava Hýska a zněla píseň *Čechy krásné*. Upřímnou soustrast vyjádřili pozůstalé rodině mnohé osobnosti české kultury, například Petr Bezruč a Marie Majerová.³⁰

Neméně známými skutečnostmi je, že Machar byl v roce 1915 nominován na Nobelovu cenu za literaturu, a že patřil mezi svobodné zednáře. Známými zednáři v české historii byli rovněž Alfons Mucha, Jaroslav Kvapil, Viktor Dyk, Jan Masaryk, Edvard Beneš, Alois Rašín a Rastislav Štefánik.³¹

---

²⁹MACHAR, J. S. *Pravdy znak*. s 160.

³⁰SÝKORA, P. *Básník proti hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. s. 202-203.

³¹Tamtéž, s. 28.

3 ŘÍM

Machar navštívil Itálii celkem třikrát. Své dojmy a zážitky popsal hned ve dvou cestopisných dílech. První kniha nese název *Řím* a uveřejněna byla v roce 1907, druhá se objevila v knihkupectví v roce 1918 pod názvem *Pod sluncem italským*.³² Z první cesty po Itálii z roku 1906 vznikla významná cestopisná próza *Řím*, která je komplexem reportážních záznamů o putování Římem a rozsáhlých historických exkurzů. Rozborem díla se budu zabývat v této kapitole. Kniha *Řím* je líčena samotným autorem a je rozčleněna do třiceti pěti kapitol. Každá kapitola je pojmenována dle jednotlivých míst, která autor během cesty navštívil. Setkáme se zde s podrobným popisem antického Říma, zároveň s prudkým odmítnutím křesťanského období.³³

Kniha začíná líčením cesty z Vídně do italského města Terst, první zastávky na Macharově cestě. Zde autor detailně popisuje krajinu, cestu i ostatní cestující. Alpské krajiny označuje za „protivné“ a srdci vzdálené. Terst je v jeho očích plný nečistoty, lidí a pozůstatků po Rakousko-Uhersku.³⁴ Během své poutě po památkách se Machar seznamuje se svou spolupoutnicí Sofií Petrovnou, která v díle představuje pouze jakéhosi prostředníka k navázání dialogu s různými typy čtenářů. Sofie Machara obdivuje díky pohledu, umožňujícím zkoumat pravou podstatu ducha římského města, které silně obdivuje za dob antiky, naopak zastává odpor k období křesťanství, obzvláště nenávisť k papežství.³⁵

Z Terstu autor cestuje lodí do Benátek, jejichž krásu přičítá shluku gotiky a byzantského slohu. Město je pro něj smutné, umírající a plné praktických kupců s jediným cílem – zbohatnout. Opěvuje zde chrám sv. Marka, který je kombinací slohu byzantského, románského, gotického a renesančního. Považuje jej za jedinečný a mezi křesťanskými chrámy nenahraditelný. Naopak ironicky žasne nad dóžecím palácem a tvrdí, že tato stavba, ukrutná a „bezohledná“, mohla vzniknout pouze ve městě bez tradic antiky. Macharův pohled na většinu benátských paláců je velice chmurný a zoufalý, jelikož původní barvy jsou vytraceny, skla oken vytlučena a ozdoby zničeny

---

³² RAUCHOVÁ, J., JIROUŠEK, B., a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*. s. 389.

³³ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 261.

³⁴ Tamtéž, s. 13-19.

Terst byl pod správou Habsburské monarchie v letech 1382 až 1719, kdy se stal svobodným přístavem.

³⁵ Tamtéž, s. 29-34.

deštěm či přírodními katastrofami. Benátky mu připomínají starověké město Kartágo, velmoc plnou bezohledných sobců a obchodníků, toužících po bohatství.³⁶

3.1. Obdiv k antice

Řím, město Romulovo, v Macharovi probouzí pocity úžasné a rovněž tragicky krásné. Již od počátku přemýšlí o významu a postavení křesťanství, o jeho spojitosti s kulturou a především o Římě za dob antiky, jíž je fascinován.³⁷ Antickým světem a vznešenou kulturou starých Římanů je silně zaujat. Sám je ubezpečen o tom, že místa s historickým dějem, nám dokážou vstřípnit určitou atmosféru a mnohdy zasáhnou naše srdce.³⁸

Kritické myšlenky protipapežské se v knize objevují promíchány s líčením zážitků ze skutečného, novodobého Říma Macharovy doby. Během popisu památek Machar vypráví své spolupoutnici nejen historii města, osudy císařů, ale i veškeré souvislosti, Římu se týkající. Jeho znalost historie antického Říma je dle mého názoru vynikající. Navštěvují památky, muzea, náměstí, žaláře, pohřebiště, vinárny, kavárny, cukrárny, zkrátka cokoliv, co považuje za hodnotné a líbivé. První den v Římě tráví procházením klikatých, úzkých, tmavých cestiček od Corsa k Tibeře, které jsou pro něj typicky středověké. Machar dodává, že za císařství se tato místa nazývala Campus Martius alias Martovo pole.³⁹ Vše antické je mu sympatické a srdci blízké, naopak ostatní památky antikou již netknuté jsou jeho srdci vzdálené a empatické. Systém, jakým procházejí Řím, je chronologicko-historický. Autor jej rozděluje na čtyři celky, z Říma nynějšího si dle Goethových výrazů vyloupává Řím antický, republiky a císařů, papežský a nakonec královský.⁴⁰

Při prohlídkách monumentálních antických staveb nachází Machar mnoho odlišností, pociťuje nepříjemný pocit. Vždy si připadá, jako by krácel domem loupežníka, jehož bohatství získal z kořistí zabitých lidí, včetně myšlenek, řečí i obleku domácího pána. Vypráví Sofii Petrovně o původním rozpoložení chrámů, soch či skal

---

³⁶ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 22-28.

³⁷ KROUTVOR, J., a kol. *Cesta na jih: inspirace českého umění 19. a 20. století*. s. 85.

³⁸ RAUCHOVÁ, J., JIROUŠEK, B., a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*. s. 390.

³⁹ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 47-49.

Martovo pole se nacházelo na severním okraji antické části Říma. První římský císař Oktaviánus Augustus zde nechal postavit tzv. Oltář míru (Ara Pacis Augustae).

⁴⁰ Tamtéž, s. 126.

před tím, než byly vyrabovány, přesunuty, pozměněny nebo zničeny, což se stalo s většinou antických památek Romulova města.⁴¹

Když navštěvují srdce starověkého Říma, Kapitolské náměstí, zhotovené Michelangelem, Macharovi je na omdlení. Je si vědom velkého rozdílu mezi Kapitolem dnešním a antickým.⁴² Za povšimnutí mu stojí pouze antická socha císaře Marca Aurelia, která stojí uprostřed náměstí. Ta nese v záhybech stopy po původním pozlacení, její pozměnění neproběhlo jen proto, že křesťané ji ztotožňovali s císařem Konstantinem, „*jenž z politiky prohlásil křesťanství za náboženství státní a věnoval Lateran římskému biskupovi.*“⁴³

Zánik antického věku spojuje Machar právě s příchodem Konstantina, který prohlásil křesťanství za náboženství státní. S tímto rozhodnutím zcela zanikl antický člověk, kultura, impérium i antický svět, jelikož víra Ježíšova si stvořila člověka vlastního, antickou kulturu nenávistně odmítala, impérium si zřídila nové i svět chtěla mít vlastní.⁴⁴

Pamětihodnosti prohlíží poutník velice detailně a procítěně. Při pohledu na mramory míní, že jsou to pouze ony, co dokážou dnešnímu lidstvu prozradit, co pro římský lid znamenala láska. V době, kdy v Kapitolských muzeích navštěvuje sál imperátorů, seřazených chronologicky, přemýšlí o časech, kdy antický Řím ovládl svět, svou moc složil do rukou jedince a stal se císařstvím. Barvitě a konkrétně přitom popisuje římské císaře, krále, senátory a vojáky.⁴⁵ Soudí, že stal-li se člověk imperátorem, znamenalo to pro něj být v impériu vším: „*nejvyšším knězem, nejvyšším vojevůdcem a ředitelem politiky vnitřní i zahraniční, strážcem mravů, zákonodárcem – celým jeho osudem.*“⁴⁶

Při prohlídkách paláců na Palatinu,⁴⁷ Augustova, Tiberiova, Caligulova atd., Machar nedokáže určit jejich původní rozčlenění, výšku či popsat jaké sály se v nich ukrývaly a jakými ozdobami se pyšnily. Má před sebou pouhé monumentální pozůstatky antických trosek. Paláce navštěvuje ne proto, že by se chtěl podívat na nahé

---

⁴¹ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 56-57.

⁴² Tamtéž, s. 52-55.

⁴³ Tamtéž, s. 55.

⁴⁴ MACHAR, J. S. *Antika a křesťanství*. s. 27.

⁴⁵ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 72-74.

⁴⁶ Tamtéž, s. 74.

⁴⁷ Palatinský pahorek je významný pro vývoj Říma, jelikož je původním jádrem města. Dnes je plný novějších budov i zřícenin antických staveb.

trosky z cihel, ale proto, že se chce zasnít a nechat v sobě znít hlas historie. Detailně popisuje život císařů, počínaje rodinným životem, úspěchy či pády konče. Obdivuje Tiberiův rodný dům, který patří k zachovaným obydlím antického Říma, kde vybledlé barvy dekorací a fresek stále vypovídají o tehdejší jednoduché nádheře.⁴⁸ „V jeho síních poutají navštěvovatele nástěnné malby, které svou půvabností a živostí barev připomínají nejlepší práce pompejské.“ vychvaluje Brtnický.⁴⁹

Machar obzvlášť chválí muzea kapitolská,⁵⁰ která se pyšní četnou uměleckou sbírkou z doby antické, darovanou papežem Sixtusem IV. roku 1471. Sbíрка byla rozmnožena o sto let později Piem V. Kromě uměleckých památek města a řeckých i římských soch sérii rozšířil synovec Clementa XI. poprsím římských císařů, básníků a filozofů. O nynější vzhled se postaral Benedikt XIV. a o prohlášení za majetek obce římské Řehoř XVI. Autor v duchu děkuje osudu za tento úžasný pohled, srovná-li sbírku se sbírkou lateránskou, která je v zoufalém stavu.⁵¹ Prochází síněmi, opěvuje sochy, torsa, poprsí, sarkofágy, sloupy a různé ornamenty. Každá památka na něj působí ohromným dojmem, každý pohled je jedinečný a nenahraditelný. Je upřímně šťasten a spokojen.⁵² Jeho pohled žasne nad jedinou zachovanou monumentální stavbou z dob antického Říma, Pantheonem. V něm nachází pramen zbožnosti, víry a náboženství.⁵³

3.2. Kritika křesťanství

První výpad proti křesťanství se v knize *Řím* objevuje již v průběhu Macharovy cesty vlakem do Říma, kdy si připíjí se Sofií Petrovnou na památku starých bohů. V antice bylo víno symbolem boha Dionýsa a radosti ze života. Poté, co se církev ve středověku stala nejmocnější, se víno spojilo s křesťanstvím a začalo v lidech probouzet špatné pudy. Křesťané z něj udělali symbol náboženství a Kristovy krve. Machar si tak připíjí s představou dřívější antiky, jaká byla dříve, „nezotročená“,

---

⁴⁸ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 83-91.

Jedná se o objekt dnes v české literatuře známý jako Liviův dům na Palatinu, mnohdy řečený jako dům Germanikův.

⁴⁹ BRTNICKÝ, Ladislav. *Topografie starověkého Říma*. s. 142.

⁵⁰ Kapitolinská muzea (Musei Capitolini) se nachází v samotném srdci Říma, na antickém pahorku zvaném Kapitol, dnešním Piazza del Campidoglio. Komplex muzeí je tvořen třemi budovami: Nový palác, Palác konzervátorů a Palác senátorů.

⁵¹ Sbíрку původně založil papež Řehoř XVI. v paláci na Lateránu, kde byla slavnostně otevřena v květnu roku 1844. Lateránská sbírka je dnes součástí Vatikánských muzeí.

⁵² MACHAR, J. S. *Řím*. s. 70-72.

⁵³ Tamtéž, s. 119-125.

Stejně jako některé další pohanské chrámy byl zasvěcen panně Marii v 6. století. Dnešní podoba pochází z doby Hadriánovy.

„nezkrušená“, poblíž přírodě a bohům. Pro něj víno znamená symbol antické velikosti a radosti ze života.⁵⁴

Příchod křesťanství Machar ztotožňuje se zabitím lidské individuality, zničením antického římského impéria, díky němuž vzniklo impérium nové, plné zotročených duší. Člověk sice měl svobodnou vůli, ale byla podřízena vůli boží. Lidstvu víra Kristova namluvila idealizovanou představu o království nebeském a posmrtném životě, který zapříčinil neschopnost žít tento život. Příroda se dle něj stala němým divadlem plným žijících kulis. Nejhorší úděl křesťanství však spatřuje v zotročení ženy, na niž bylo pohlíženo jako na tvora nečistého⁵⁵

Papežský Řím pro něj představuje symbol úpadku, proto konkrétně popisuje i krvavý vznik křesťanství. Krutou periodu papežských dějin nazývá „kurvovládou“ proto, že mordy a loupeže naplňovaly Řím a ti, co se stali nepřáteli svatých otců, skončili ve vězení otráveni či byli vhozeni do Tibery. Dějiny Říma v době křesťanské klade do rozporu s hlásanou láskou, víru Kristovu ztotožňuje s přetvářkou, nesoucí chudobu ducha a neschopnost samostatného uvažování.⁵⁶

Do sporu dává otroctví antické a otroctví podporované křesťanstvím. Zdůrazňuje, že antika neznala otroctví fyzické a duševní, které lidstvu obstaralo křesťanství. Antické otroctví bylo kruté pouze za určitých dob republiky, například při plantážnických pracích v Sicílii, nikoliv však v Římě. Byli to vyznavači Krista, co uspořádávali lov na černochoy a prodávali je plantážníkům za jisté taxy. Machar obviňuje samotné papeže, jako jsou Urban VIII., Innocenc X., Alexander VII. a papež Pius VI., z uzavírání smluv podporující obchod s otroky.⁵⁷ „*Sestupuji po schodech kapitolských ze svatého klidu do hluku a víru města, a jak kladu nohu po noze na schody, říkám si polohlasem jednu ze sentencí imperatorových: Zbytek života svého proputuj jak ten, jenž všechno celým srdcem bohům přenechal, žádného člověka nejsa pánem, žádného nejsa otrokem.*“⁵⁸

⁵⁴ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 41-42.

⁵⁵ MACHAR, J. S. *Antika a křesťanství*. s. 22.

Arnošt Procházka, český literární kritik, tvrdí ve své knize *České kritiky*, že Machar chápe ženu pouze jako živel vnímavý, snadno poddajný a přizpůsobivý cizím vlivům, srovnává ji s úponkovitou bylinou, která potřebuje pro svůj úplný vzrůst pomoc od ostatních. — PROCHÁZKA, A. *České kritiky*. s. 119-120.

⁵⁶ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 165-178.

⁵⁷ Tamtéž, s. 144-145.

⁵⁸ Tamtéž, s. 147.

Zvažuje rovněž rozdíl mezi hodnotou křesťanské a antické smrti. „Čím je totiž křesťanskému člověku po smrti nebeská blaženost nebo trápení v pekle, tím byla antickému člověku dobrá pověst a čisté jméno v dějinách.“⁵⁹ Toto dokládá na příkladu, kdy památka pohanských císařů nebyla v době křesťanství očišťována, naopak čím více děsu na nich bylo, tím více vynikaly přednosti těch, jenž byli členy nového náboženství.⁶⁰

Machar uvažuje nad zásluhami papežů ve středověku a dochází k závěru, že jsou nulové. Mniši v kláštorech vyučovali minimum vědy, byla to pouhá náhrada za antickou kulturu, anulovanou křesťanstvím. Poté, co byla víra Kristova Římem zmonopolizována a zcentralizována, se kláštery staly útočištěm lenochů, kejklřů, prodavačů odpustků a hlupáků. Milosrdenství křesťanství připouští až v době renesance, kdy respektuje protestanta Martina Luthera, který se postavil proti papeži. Zároveň se zmiňuje o Raffaelovi, dle jeho soudu jednoho z neprázdnějších umělců v historii malířství, v němž papežství shledalo svého Homéra. Jeho tvorba neprošla jeho myslí, vše tvořil bez svého osobitého já, poněvadž v něm člověk nenašel ani kousek poctivosti umělce. Machar jej srovnává s virtuózy, hrajícími bezcenné skladby jen proto, aby mohli ukázat svůj um prstů.⁶¹

Velice deprimující jsou pro něj římské chrámy, dokonce i ty nejvýznamnější, jako je kostel Santa Maria Maggiore, chrám panny Marie, královny katolicismu. Plný bohatství, reliquií, svou pompou, legendami a votivními dary. Při pohledu na ně uvažuje o nesmrtelné lidské hlouposti.⁶² Kritizuje rovněž baziliku svatého Petra, „plnou nechutných soch a pochybných reliquií“, jako symbol duše celého papežství. Dle něj je to jakási pouhá snaha imitovat antický Pantheon.⁶³

Pro Machara nemají žádnou cenu raně křesťanské mozaiky, zbožné fresky či sochy svatých. Jejich pouhá existence jej uráží, dle něj zabírají místa světu mnohem krásnějšímu. Světu, na jehož místo se vervalý. Graciéznost antiky staví proti kýči křesťanství, i když chvílemi respektuje, že stavení či sousoší antického Říma byly spaseny užitím ke křesťanským úmyslům. Tímto však došlo k pošpinění jejich ducha.⁶⁴

---

⁵⁹ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 92.

⁶⁰ Tamtéž, s. 92-93.

⁶¹ Tamtéž, s. 189-198.

⁶² Tamtéž, s. 202-219.

⁶³ Tamtéž, s. 182-183.

⁶⁴ Tamtéž, s. 164.

Křesťanskou kulturu považuje za naprosto primitivní, mozaiky a baziliky označuje za „nechutné“ a díla křesťanských sochařů za „pitvorné“. Křesťanské chrámy a památky považuje za chladné a katolickou církev za lživou a hamižnou. Vznešené jsou dle jeho mínění stavby antické, řecké mramory i antické barvy na malířských plátnech, dodávající obrazu životnost a dramatičnost.⁶⁵

3.3. Současný Řím Macharovýma očima

Macharova kritika křesťanského Říma si v ničem nezadá s jeho kritikou turistického ruchu a vůbec veškerého obyčejného života, který tak ostře kontrastuje s velkolepou antickou minulostí. Kritizuje ostatní turisty, kteří přejdou nenasycení jedno a už hledají druhé, vidí a zároveň nevidí tak, jak by vidět měli.⁶⁶ Slovně pranýřuje i nevychované průvodce, válející se děti po významných pomníkách, spící lidi opřené o sochy či pouze s nezájmem procházející kolemjdoucí.⁶⁷ Odporní mu jsou rovněž tlačící se návštěvníci, kteří se při prohlídkách dívají do svých příruček, a zajímají se pouze o krásy v průvodci označené hvězdičkami. Sám však díky svým dokonalým znalostem historie žádného průvodce nepotřebuje.⁶⁸ Tvrdí, že lidé o zdejších památkách tuší mnoho, ale nevidí nic, a proto touží po tom, aby jeho fantazie dostala křídla a vrátila se o několik staletí zpět. Zároveň si je vědom, že bohužel neexistuje nic, co by mu mohlo prozradit, co vše zdobilo římský kraj.⁶⁹

Zmiňuje starší lidovou legendu, související s mramorovým torsem řeckého sousoší Pasquino, která vznikla až v průběhu pozdějšího baroka. Hrbatý šprýmař a krejčík Pasquino si v lidovém podání stanovil za cíl papeže, jeho vládu, kardinály a biskupy, dokonce tvořil satirické letáky a časopisy. „*Když Urban VIII. z rodu Barberini zloupil Pantheon a zničil spoustu antických památek, prohodil Pasquino: Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini (co neudělali barbaři, provedli barbaříčkové) – vtip, který se stal docela soudem historie.*“⁷⁰

Nerozumí, proč se lidé dívají na antiku tak, jak jim ji bez kritiky líčí básníci, filosofové či malíři. Soudí, že její životní luxus nebyl tak skvělý, jak je vykresleno.

⁶⁵ MACHAR, J. S. *Antika a křesťanství*. s. 94.

⁶⁶ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 71-72.

⁶⁷ Tamtéž, s. 103.

⁶⁸ Tamtéž, s. 196.

⁶⁹ Tamtéž, s. 107-110.

⁷⁰ Tamtéž, s. 227.

Ani luxus oděvu, ani nahota, často zobrazená malíři, v antickém Římě nebyly. Shazuje a považuje za nepravdivá díla Siemiradzského a Géroma.⁷¹

Získat obraz antického Říma z toho nynějšího je velice obtížné, což pravil již Goethe. Machar však z představy antiky žije, neustále žehná kronikáři Liviovi, díky němuž by antický Řím neuchoval v paměti zcela živý. Ve svém zamyšlení vzpomíná na boje, kdy bylo město poraženo a znovu povstalo, na novou fázi římských dějin, kdy republiku nahradilo císařství. Mezi prohlídkami ho v myslí často navštěvují duchové dávných věků, které si představuje kolem sebe, slyší je mluvit, chodit a jednat.⁷²

Machar velice opěvuje starého Livia a staví jej na vrchol všech kronikářů. Tvrdí, že i když byly nejstarší písemné dokumenty zničeny Gally při dobytí Říma, čtením Liviových dějin si člověk stokrát lépe přiblíží staré dějiny města než od kohokoliv jiného.⁷³ Obraz nynějšího Říma nazývá prostranstvím trosek, jež jsou tak sešlé, že by se měly stydět před samotným nebem, které má v paměti jejich původní lesk a nádheru.⁷⁴ Svůj obdiv dává najevo i Giuseppe Garibaldi, ztělesněné ideje antipapismu, nepříteli papežství a národnímu hrdinovi sjednocené Itálie.⁷⁵

Za nevyčísitelné optimisty považuje Machar ty filosofy, kteří se domnívají, že v historii lidstva existuje neustálý vzestup, pokrok a zdokonalování, že křesťanství je pokrokem oproti antice, jelikož následovalo až po ní. Sám považuje antiku za nedostižný vzor, vrchol kultury. Tvrdí, že vývoj lidstva se žene dál, nikoliv vzhůru, kde jsou rozhodující vynálezy. Jedinou mírou je harmonická osobnost, jakožto pouhé štěstí člověka, národa i lidstva. Antika dle něj byla plna takovýchto lidí, než přišlo křesťanství, které je zlomilo svými skutky.⁷⁶

---

⁷¹ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 143-144.

Henryk Siemiradzki byl původem polský malíř. Působil převážně v Římě, kde byl uznávaným malířem akademicky přísných klasicistních výjevů z období antického Řecka a Říma. Na svých plátnech zobrazoval i život prvních křesťanů.

Jean-Léon Gérôme byl francouzský malíř a sochař 19. století. Na základě studia řeckého a římského sochařství namaloval obraz *Kohoutí zápas*. Hlavní pozornost je kladena především na nahé Římany, pozorující kohoutí boj.

⁷² Tamtéž, s. 58-62.

⁷³ Tamtéž, s. 49-50.

⁷⁴ Tamtéž, s. 107.

⁷⁵ Tamtéž, s. 230-231.

⁷⁶ Tamtéž, s. 148-153.

Plný stesku, smutku a loučení je Macharův poslední den strávený v Romulově městě. „*Naposled, ty hrdé, pyšné město s tvrdými rysy, naposled! Vy střechy, kupole žlutá Tiberu, vy pahorky a parky, s bohem! S bohem, ty město v dějinách jediné! Ty kamené srdce dějin, vale, vale, vale!...*“⁷⁷ Oběma poutníkům je tak teskno, že si připadají jako Kain, kterého provedl Lucifer po troskách zašlých světů a posléze mu představil pomíjejícínost všeho pozemského.⁷⁸

Po návratu z Říma do Vídně, kde Machar žije, je silně znepokojen. Vídeň mu připadá protivná, příroda mrtvá a město truchlivé. Vzpomíná na římskou fontánu di Trevi, kterou navštěvuje vždy v den loučení s městem. Dobu strávenou u ní označuje za čas odpoutání se od všeho, kdy člověk pociťuje prostou radost ze slunce, tepla a krásného dne. Svůj odchod citově přirovnává k vypovězení antického Římana z města, Řím totiž považuje za úžasný a jedinečný.⁷⁹ „*Město, kde jsou soustředěny dějiny celého lidstva. Řím antický ve svých mlčících a hrdých troskách. Řím papežský, loupeživý, chlubitý, protivný, stojící nyní ve znamení neodvratného západu.*“⁸⁰

---

⁷⁷ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 247.

⁷⁸ Tamtéž, s. 252-259.

⁷⁹ MACHAR, J. S. *Řím*. s. 9-12.

⁸⁰ Tamtéž, s. 11.

4 POLEMIKA JOSEFA ŠUSTY

Ostrý spor, spočívající v očividně rozdílném přístupu k římským dějinám, byl nucen podstoupit Josef Svatopluk Machar při obhajobě svého díla *Řím* s Josefem Šustou, který jej započal. Na jedné straně kritický dějepisec, byť literárně nadaný, který důkladně a nestranně vykládá dílčí éry římského města dle věrohodných svědectví. Na straně druhé snivý básník, jehož představivost je natolik živá, že se obraz Říma shoduje s jeho osobní vytríbeností.⁸¹

4.1. Osobnost Josefa Šusty

Josef Šusta byl český historik mezinárodního věhlasu, spisovatel a politik. Narodil se 19. února 1874 v jihočeské Třeboni jako syn rybníkáře a správce schwarzenberského panství. Základ jeho studií je spojen nejen s Třeboní, ale i s Českými Budějovicemi, odkud v roce 1891 odešel studovat pražskou filozofickou fakultu. Stal se žákem významného českého historika a pedagoga Jaroslava Golla, ke kterému choval vědecky i lidsky nejsilnější vztah. Na Karlově učení strávil dva roky. Jeho kroky poté mířily do Vídně na Institut pro rakouský dějezpýt, kde se brzy dočkal uznání učitelů. Jeho jméno je spjato s Itálií, zejména s Římem, kde se věnoval studiu šestnáctého století ve vatikánských archivech. V roce 1900 stvořil habilitační práci *Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu* a v témže roce byl 29. listopadu jmenován soukromým docentem všeobecných dějin středního a nového věku.⁸²

Šustovy znalosti z oblasti italských dějin nebyly zprvu příliš valné, čerpal z obecných příruček, zejména ze studií Lavisse-Rimbaudovy *Histoire générale*, Maxe Burckharda *Cicerone* a *Kultur der Renaissance in Italien*, dále z dějin středověkého Říma od Gregoria.⁸³ Na studijní cestu do Itálie mladému, začínajícímu historikovi posloužila Goethova kniha *Italienische Reise*, jejímž reflexem se později stal Šustův román *Cizina*.⁸⁴ Důvodem, proč se Šusta jakožto uznávaný vědec ujal žánru, který nelze zařadit k jeho běžným vyjadřovacím tvarům, byl pravděpodobně mnohostranný zájem o literaturu. Ten se utužil díky studentským létům a konverzacím s přáteli. Jedním z nich byl významný historik umění Max Dvořák, dějepiscův nejlepší přítel. Poté, co

---

⁸¹ RAUCHOVÁ, J., JIROUŠEK, B., a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*. s. 395.

⁸² LACH, J. *Josef Šusta a Dějiny lidstva*. s. 11-15.

⁸³ ŠUSTA, J. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. s. 177.

⁸⁴ ŠUSTA, Josef. *Cizina*. Praha: BURSÍK & KOHOUT, 1914.

Cizina vyšla, se objevily pozitivní i negativní odezvy. Jednou z neveřejných kladných reakcí byla poznámka F. X. Šaldy, že by se za román nemusel ostýchat ani ten nejlepší spisovatel. První veřejná odezva se ukázala v Národních Listech od J. Werstadta O. Fischera, který zdůraznil, že se Šusta vyjadřoval ke krajině a lidu Itálie, především Římu, už před léty v polemice s Macharem. Badatelský zájem a toulky po Itálii zaznamenal i v díle *Mladá léta učňovská a vandrovní*, kde zobrazuje svůj pobyt v Římě a v okolních italských městech.⁸⁵

Šusta spolupracoval s vědeckými časopisy, populárními periodiky i deníky. Jeho články vycházely na stránkách Venkova, Lumíru či Lidových novin a Národních Listů. Jeho základním dílem jsou *Dvě knihy českých dějin*, dále lze jmenovat díla *Světová politika* či *Dějiny lidstva*, kterým Šusta věnuje největší pozornost.⁸⁶

Dokonce mu bylo nabídnuto místo politika národní strany svobodomyšlné ve vídeňském parlamentu, politickou dráhu však odmítl. Stal se hlavním redaktorem časopisu *Věda česká*. V tisku často upozorňoval na důležitá národní i světová výročí dějin. V roce 1916 byl oceněn za vědecké a učitelské kvality a posléze zvolen děkanem filozofické fakulty. K dalším jeho významným funkcím patřilo mimořádné členství v České akademii věd a umění.⁸⁷

4.2. O Macharově Římě

Mezi jeho úvahy a mnou rozebírající kritiku řadíme lumírovský *Macharův Řím*, kde se Šusta polemicky střetl s Josefem Svatoplukem Macharem a postavil se proti jím preferované antické velikosti. V době vydání tohoto díla se objevila řada pozitivních komentářů u jeho kolegů z oblasti historie, například u Maxe Dvořáka, Vojtěcha Birnbauma či Karla Stloukala. Všechny propojovala vzájemná láska a sympatie k Itálii.⁸⁸ Rozsáhlá Šustova esej byla publikována v kulturním revue *Lumír* v roce 1908 pod titulem *Macharův Řím*. Z hlediska kritiky je důležitá první část pojednání, zbytek lze považovat za pouhý odrazový můstek historikových studií.

---

⁸⁵ ŠUSTA, J. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. s. 177. — LACH, J. *ŠUSTOVY ITALSKÉ POBYTY A JEJICH ODRAZ V ROMÁNU CIZINA*. Vědecká knihovna Olomouc [online]. 2008 [cit. 2014-04-09].

Dostupné z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/sustovy-italske-pobyty-a-jejich-odraz-v-romanu-cizina/>

ŠUSTA, Josef. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

⁸⁶ LACH, J. *Josef Šusta a Dějiny lidstva*. s. 30-31.

⁸⁷ Tamtéž, s. 21-23.

⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

Z počátku eseje Šusta zmiňuje umělce Montaigna, Winckelmana, Goetha, Byrona, Stendhala, Zolu, Bourgeta i Zeyera s tvrzením, že ačkoliv všechny spojuje vášeň s Římem, žádný z nich nedokázal vystihnout tajemství města. Hovoří i o poutnících, kteří město nepovažují za tajuplné, a rozděluje je na dva typy. První představuje především člověka v penzi, ten obnovuje své zlomky učiva z gymnázií tím, že s vážností čte díla klasiků a navštěvuje pouze místa spojená se starými literárními příběhy. Řím je pro něj antickým městem.⁸⁹ Druhým typem označuje poutníky, pro něž je Řím městem antikrista, babylónské nevěstky a domem v pavoučí síti, promyšleně obelhávající a vysávající zemi po celá staletí.⁹⁰

Obě kategorie, humanistická a protipapežská, mají své vlastní působení, zároveň i souhlasné stránky. Dříve vystupovaly odděleně, v nedávných dobách však došlo k jejich vzájemnému splývání díky filozofickým heslům. Nepřímou vinu nese basilejský filozof Nietzsche.⁹¹ „*Spojením gymnasijského humanismu s odporem proti kleru a židovstvu vznikla nálada, která u jednotlivců, zejména v Němcích, nabývá rázu hotové víry, naleznuvši skutečně duchaplné proroky, jako je H. S. Chamberlain. Naší české literatuře dala Macharovu knihu o Římě, která do jisté míry překonala »Řím« Zolův.*“⁹²

Émile Zola, francouzský spisovatel, ve svém díle spojuje romantické vyprávění s nudným výčtem památek a snaží se zaujmout čtenářovu pozornost pomocí tragických scén, například otravou milenců v kardinálském paláci. Ani těmito prostředky se však nepřiblížil k Macharovu způsobu oživení díla. Machar se snažil upoutat čtenářovu pozornost prostřednictvím osvěžujících dialogů se Sofií Petrovnou. Dle Šusty s tímto nápadem nepřišel jako první Machar, nýbrž jiný básník před více než osmdesáti lety, kdy zařadil do svých cestopisů řadu fiktivních osob, aby dílo vzbouzelo kouzlo celku.⁹³ Macharovy stránky považuje Šusta za příliš suché, plné spleti divokých dojmů z cizího prostředí a ruskou nihilistku zosobňuje s lhostejností k překonanému boji antiky s křesťanstvím. Skutečnou cenou pro dílo se Sofie Petrovna dle něj stává teprve tehdy, když se ocitá v roli oběti neslušných chťičů přecpávajícího se člena mnišského řádu v katakombách.⁹⁴

---

⁸⁹ ŠUSTA, J. *Z dob dávných i blížkých – Macharův Řím*. s. 55.

⁹⁰ Tamtéž, s. 56.

⁹¹ Tamtéž, s. 56-57.

⁹² Tamtéž, s. 57.

⁹³ Tamtéž, s. 58.

⁹⁴ Tamtéž.

„Celá kniha je plna vnějšího, mělkého realismu a psána drsným tónem, který má být výrazem ocelové hrdosti moderního člověka, vskutku jest však pouze dokladem nedobojovaného ještě zápasu básníka s romantikou.“⁹⁵ tvrdí Šusta. Na všech stranách Macharova *Říma* nalézá Šusta nekritický akcent na historické povídky a všude pociťuje přímo dětské nadšení pro římské bajky. Toto nadšení spojuje s romantickými povzdechy našich pradědů na hoře Řípu či Vyšehradě.⁹⁶ Dále tvrdí, že kniha je plna nudných a nelákavých podrobností, které musí snad každého, kdo ve městě pobyl, donutit k odložení stránek s dojmem trapným.⁹⁷

K údivu přivádí historika nejen samotné, dle něj naprosto nezajímavé a podivné dílo, ale především jeho zdárnost u nás. Kniha *Řím* byla nejen uznána od mnohých jindy horlivých kritiků za jedinečnou, ale také její prodej byl velice prosperující. Šusta si troufá tvrdit, že popularita autorova jména nevykládá vše; „tentokráte zdá se, že jeho úspěch jest zároveň kapitolou naší kulturní pathologie.“⁹⁸ Vinu klade českému čtenářstvu, přičemž soudí, že se výrazný blok tvoří u učitelů, studentů a především u lidí z venkova, kteří se odborné činnosti dotýkají jen okrajově a svou pozornost částečně věnují popularizované vědě, aby nejen sobě dokázali myšlenkový postup vpřed.⁹⁹

4.3. Šustův názor na antiku a křesťanství

Ačkoliv si Šusta staršího básníka velice váží, míní, že Macharův pohled na antiku a křesťanství není z hlediska poměru církve ke kulturnímu vývoji oprávněně a univerzálně posouzen.¹⁰⁰ Šustův názor na antiku a křesťanství je zcela odlišný od Macharova postoje. Historik se domnívá, že tato období nelze chápat jako naprosto odlišná. Každá perioda měla určitou charakteristiku, své klady a zápory, nelze je však stavět jako naprosto protikladná. Šusta neztotožňuje antiku se silným obdivem a křesťanství s odporem, pro něj jsou to dvě etapy, po sobě následující. Tvrdí, že křesťanství není příživným parazitem, který pustoší strom antické vzdělanosti a touží po jeho zhynutí.¹⁰¹

⁹⁵ ŠUSTA, J. *Z dob dávných i blízkyh – Macharův Řím*. s. 58.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, s. 59.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 59-60.

Šusta je přesvědčen, že to, co známe z antiky, ať už z podoby apollónské či dionýsovské, je začarovaná oblast, které přiřkládáme význam jí bytostně neznámý, vyžadujeme-li po ní, aby posluhovala naší potřebě půvabu, výchovy a systému. Mínil, že kdo v této civilizaci dýchal a srdcem utvářel její honosná díla, by se nyní nejspíše ironicky pousmál naší smělostí.¹⁰² Pokládá si otázku, zdali nejsme příliš troufalí, když se odvažujeme s docela lacinou přípravou prostudování několika klasiků tvrdit, že jsme skutečně pochopili umělecké i etické úsilí antické generace.¹⁰³

Potulné turisty Šusta ztotožňuje s nevychovaným bludným stádem, které náhle odbočilo ze své běžné životní cesty, a pozoruje jen jakési divadelní představení, zobrazující domácí lid při běžných denních činnostech.¹⁰⁴ V tomto je s Macharem zajedno, u obou je patrný stesk po dřívější čistotě a nechuť nad zmasovením římské turistiky. Na to si ostatně stěžovali všichni čeští badatelé a literáti v Římě. Při prohlídkách starých toskánských měst pocituje, že již ztratily svou středověkou duši. Podobně jako Machar i on hovoří o bezduchých úpravách a ztrátě jakéhosi starého kouzla.¹⁰⁵

---

¹⁰² ŠUSTA, J. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. s. 219.

¹⁰³ Tamtéž, s. 220.

¹⁰⁴ ŠUSTA, J. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. s. 298.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 320.

5 MACHARŮV ŘÍM V DOBOVÉM KONTEXTU

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s významným českým básníkem, prozaikem, satirikem, publicistou a politikem Josefem Svatoplukem Macharem. Objasnili jsme si jeho úvahy o náboženství již v útlém věku, spory s církevními autoritami, které naznačovaly polemiku v pozdějším díle, i jeho magickou přitažlivost pro putování po Itálii. Právě cesta podniknutá v roce 1906 byla podnětem ke zpracování díla *Řím*, s jehož pojetím jsme se již také obeznámili. Dále jsme si osvětlili reakce jeho nejvýznamnějšího názorového oponenta Josefa Šusty. Nyní se podíváme na obecný obraz Říma koncem 19. a počátkem 20. století a představíme si další dva cestovatele, literárního historika Františka Xavera Šaldy a architekta Jana Kotěru, kteří svou reflexi italského pobytu zaznamenali rovněž písemně. V závěru se budeme věnovat otázce, co znamenala Itálie, obzvlášť Řím pro tyto čtyři velikány.

5.1. Obecný obraz Říma koncem 19. a počátkem 20. století

Na počátku 19. století se kulturní svět zajímal především o Itálii, v periodě klasicismu a znovu objevované antické civilizace bylo putování po antických pamětihodnostech prakticky nezbytností pro každého vzdělance. Ve 30. letech 19. století se stal inspirací pro cestování po Itálii i pro artistické zpracování osobních zážitků z cest spis *Italská cesta* od Johanna Wolfganga Goetha. Od něj se odrážela kriticky či souhlasně většina soudobých cestopisů. Také Machar se ve svém deníku na výpravě do Itálie zmiňuje o Goethovi, byť jen okrajově. Spolu s Jaroslavem Vrchlickým a Juliem Zeyerem patří Machar mezi velké osobnosti posledních let 19. a počátku 20. století nejvíce poznamenané italským pobytem.¹⁰⁶

Jaroslav Vrchlický navštívil Itálii v roce 1875 jako rodinný vychovatel hraběte Montecuccoli-Laderchiho. Pocity z italské výpravy reflektoval ve sbírce *Rok na jihu* a Itálie se pro něj stala neutuchající tvůrčí jiskrou poezie a posvátným mýtem.¹⁰⁷ Jeho velkým obdivovatelem byl František Xaver Šalda, významný literární i výtvarný kritik, prozaik, básník, dramatik i publicista, jehož myšlenky se zaobíraly po většinu doby jeho života právě tímto českým spisovatelem.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶KROUTVOR, J., a kol. *Cesta na jih: inspirace českého umění 19. a 20. století*. s. 79-84.

¹⁰⁷Tamtéž, s. 29.

¹⁰⁸GÖTZ, F. F. X. *Šalda*. s. 14.

5.2. Osobnost a Řím F. X. Šaldy

František Xaver Šalda se narodil 22. prosince 1867 v Liberci jako syn poštovního úředníka. Je řazen k nejvýraznějším osobnostem, které vydal přelom 19. a 20. století. V Praze roku 1886 maturoval na akademickém gymnáziu, poté se přihlásil ke studiu práv. Zároveň poslouchal na filozofické fakultě Masarykovy přednášky, na německé univerzitě národní hospodářství, dokonce navštěvoval i lékařskou fakultu. Touha po vzdělání u něj byla skutečně bezmezná, stejně jako jeho literární tvorba.¹⁰⁹

Opravdu málo stačilo k tomu, aby Šalda stanovil záporné hodnocení literárního díla či autora. Byl to právě Machar, jeho věrný přítel v době studií, koho Šalda postavil do kontrastu s Vrchlickým. Jak si povšimnul už Buriánek, v polemickém srovnání hovořil Šalda o Macharových verších jako „o malých, šedých, zpěvných skřivanech“ a verše Vrchlického srovnával se „zlatými nezpívajícími bažanty“.¹¹⁰ Při četbě Macharových intimních veršů pociťoval tlukot srdce a chvějící se nervy, kdežto verše Vrchlického mu připadaly příliš okázalé a bezduché.¹¹¹ Intimního lyrika Machara stavěl proti Vrchlickému, „*jenž místo vnitřní lyriky dává sence a bengály slov a barev pro příliš umdlené nervy.*“¹¹²

Jako básník a kritik básníků byl Šalda v naší literatuře výrazný především odporem k subjektivismu, sebestředných osobností. Jako znalec lidské duše znal skutečnost, že mentální znaky narušují opravdové lidské poznání spolu s nadáním uměleckým.¹¹³ Kladl důraz na individualitu osobnosti, na jejich ojedinělost a historickou originalitu. Milhavě to pojmenoval „historickým individualismem“, od kterého však udržoval odstup. Byl si vědom, že osobnosti, jako jsou Caesar, Shakespeare, Goethe, žili pouze jednou. Totéž platilo o období gotiky, renesance, baroka, romantiky a symbolismu.¹¹⁴ Byl velkým obdivovatelem Goetha, jeho úžas k němu byl značně poučený a skutečný. Sdílel Goethův názor, že „*všechny epochy kráčející kupředu (fortschreitende Epochen) mají objektivní zaměření, zatímco všechny*

---

¹⁰⁹ ŠALDA, F. X. *České medailóny: výbor z kritických studií o české literatuře*. s. 4. – GÖTZ, F. F. X. *Šalda*. s. 8-13.

¹¹⁰ BURIÁNEK, F. *Kritik F. X. Šalda*. s. 17.

¹¹¹ GÖTZ, F. F. X. *Šalda*. s. 43.

¹¹² Tamtéž, s. 39.

¹¹³ ŠTOLL, L. *Občan F. X. Šalda*. s. 134.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 212-213.

epochy ustupující (rückschreitende Epochen) mají zaměření subjektivní.“ K tomuto následně dospěl sám na základě pozorování a zkušeností.¹¹⁵

V roce 1895 se Šalda zúčastnil manifestu České moderny a promluvil jako generační kritik spolu s F. V. Krejčím, O. Březinou, J. Třebickým, V. Mrštíkem, A. Sovou, J. K. Šlejharem, J. S. Macharem a dalšími. V literárním segmentu manifestu usiloval o svobodu kritiky, její rovnocennost s ostatní uměleckou tvorbou a za kritikovy pravomoci na uplatnění vlastního smýšlení.¹¹⁶ O rok později, v r. 1896, napsal Šalda v korespondenci Macharovi: „*V protestu vytkni prosím tu pravdu, že silná láska může jen stát na silné nenávisti, že ji předpokládá; že kdo neumí silně nenávidět, neumí silně milovat; že láska rozlitá po všech je vlažná ropuší lhostejnost, indiferentnost – diletantismus, z něhož musíme vybřednout.*“¹¹⁷

Chvály se dočkala Macharova kniha *1893–1896*, kterou Šalda dvakrát analyzoval s výsledkem, že tato moderní historická poezie neobsahuje sice příliš pompéznosti, ale je plná životní pravdy a harmonie, připodobňující Goetha.¹¹⁸ I když si byl Šalda vědom Macharových zásluh, jeho cyklus *Svědómím věků* odmítal. Celek se mu zdál pomýlený a plný trpných parafrází, o jeho próze se domníval, že byla politicky nadhodnocena, ale zároveň umělecky podceněna.¹¹⁹

Významná byla také Šaldova návštěva Itálie, podniknutá od 22. dubna do 9. května 1911, kde se osobně seznámil s antickou kulturou a římskou architekturou. Italským krajem byl značně unešen. Svůj třítydenní pobyt zaznamenal v sérii fejetonů *Několik dojmů a reflexí italských*, které byly otisknuty v Národních listech.¹²⁰ Svou první cestu do Říma označuje za jakousi „zbožnou pout“, jelikož se týkala převážně návštěv míst, která měla co zadostiučinění s Juliem Caesarem.¹²¹

---

¹¹⁵ ŠTOLL, L. *Občan F. X. Šalda*. s. 100-101.

¹¹⁶ ŠALDA, F. X. *České medailóny: výbor z kritických studií o české literatuře*. s. 15.

¹¹⁷ ŠTOLL, L. *Občan F. X. Šalda*. s. 69.

¹¹⁸ GÓTZ, F. F. X. *Šalda*. s. 44.

¹¹⁹ BURIÁNEK, F. *Kritik F. X. Šalda*. s. 107.

¹²⁰ ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 8 (1910-1911)*. s. 415.

¹²¹ Tamtéž, s. 160-161.

5.3. Jan Kotěra na cestách po Itálii

Itálie, obzvláště Řím, okouzila svými antickými památkami řadu českých historiků. Jejich láska k městu byla upřímná a leckdy nevyjádřitelná. Řím byl pro ně výjimečný právě díky přímému spojení s památkami, jimiž byli fascinováni. Nacházeli v něm nejen zdroj inspirace ke svým uměleckým myšlenkám, ale i místo odpočinku, obohacující jejich duše. K cestovatelům, kteří svou reflexi z římských cest zaznamenali i písemně, řadíme kromě J. S. Machara, J. Šusty, F. X. Šaldy i Jana Kotěru.

Jan Kotěra, malíř a zakladatel české moderní architektury, na cestách po Itálii strávil několik měsíců v roce 1898. Reflexí jeho cest je korespondence z Itálie, určená jeho rodičům z Plzně a pozdější ženě Bertě Trázníkové. Zasiílané dopisy obsahovaly nejen zážitky z jeho putování po Římě, nýbrž i kresby památek. Návštěva Apeninského poloostrova zesílila jeho náklonnost k antice, zároveň však stupňovala negativní pohled na baroko a historické slohy XIX. století.¹²²

V jednom z prvních dopisů se Kotěra svěřuje o svých nepříliš příznivých dojmech z Říma. „*Město samo mne, upřímně řečeno, zklamalo. Toho očekávaného zajímavého jsem však přece našel ještě hojnost, ačkoliv mnohem velkolepější věci jsem čekal.*“¹²³

Při svém bádání se stejně jako jeho kolegové podrobně věnuje studiu historických i uměleckých památek. Nepříliš valným dojmem na něj působí Rafaelovy obrazy, které mu připadají příliš „sladké“. Opačné pocity shledává v Murillově obrazu *Madonny a Pietě* od Caravaggia.¹²⁴ Silným dojmem na něj kompozičně i barvově působí Tizianova díla *Láska, Vychování Amorovo*, naopak menší zalíbení shledává v Domenichinově *Dianě, Dosiho Circé* či v Rafaelově *Pohřbení Ježíše*.¹²⁵ V korespondenci je zřetelné, že se Kotěra zajímal o stejné památky jako Machar. Stejně jako on se rozplývá nad jedinou zcela zachovanou antickou stavbou, Pantheonem. Svými malými záklenky, kasetovanou kupolí s kruhovitým otvorem nahoře na něj má

---

¹²² ŠUSTA, J., KOTĚRA, J. *Z italských dopisů Jana Kotěry se vzpomínkovým úvodem Jos. Šusty*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci IV.* s. 114.

¹²³ Tamtéž, s. 120-121.

¹²⁴ Tamtéž, s. 127.

¹²⁵ Tamtéž, s. 272.

celý vnitřek velice pozitivní vliv.¹²⁶ Zajímavý je pro něj taktéž Liviiin dům, zachovaný převážně v hlavních částech, na kterých lze vidět v živých barvách pompejské malby.¹²⁷

Ve svých toulkách městem si Kotěra prohlíží starý Řím, ve kterém se nalézají jen pouhé pozůstatky a zříceniny z antického věku. Starou nádheru těchto památek hojně opěvuje a míní, že takovou krásu si běžně nelze představit. Nynější Řím není dle jeho smýšlení půvabný, celé fórum označuje za „velkou klikatinu“ totožných námětů bez jednotné středové kompozice, kterou považuje v architektuře za nezbytný základ.¹²⁸

5.4. Itálie jako zdroj inspirace českých literátů

Jižní část Apeninského poloostrova byla pro mnohé české umělce obrovskou inspirací z hlediska svých dějin, kultury i přírodních krás. Zaměříme se nyní na otázku, co pro J. S. Machara, J. Šustu, F. X. Šaldu a J. Kotěru znamenala Itálie, především Řím.

Itálie ztělesňuje pro Machara trojí grandiózní inspiraci. Za prvé je očarován elegancí krajiny, oceánem a historií proslulých kulturních měst jako je Řím, Florencie či Benátky. Za druhé jej nesmírně fascinuje shledání s antikou, zejména se starověkým Římem, kdy vládli osobnosti velkých císařů, a věčná úcta k ní. Za třetí to jsou italské dějiny, které měly výrazným způsobem vliv na Macharovu filozofii dějin, která je v souvislosti tehdejšího českého uvažování o historii zajisté význačná.¹²⁹ Machar nesešel v Itálii příliš dlouho, a i přesto pro něj byla inspirací k mnoha pracím. Šaldovu výstižnou citaci na adresu Macharovu cituje Josef Kroutvor. „*Až se bude shledávat opravdová lyrika v díle Macharově – není jí mnoho – shledá se, že bývá vždycky přímo nebo nepřímo podmíněna jižní krajinou.*“¹³⁰

Bezprostředním záměrem italských putování českých historiků bylo město na řece Tibeře, ale pro žádného z našich dějepisců neznamenal Řím takový kus života jako pro Josefa Šustu, který o něm vypověděl nejvíce z nich. Římské pobyty jej vedly k sepsání románu *Cizina*, věnovaného Itálii. Šustovo obeznámení s italským prostředím se neprojevilo pouze v textech, nýbrž i v přednáškách, jejichž rétorická kvalita byla

---

¹²⁶ ŠUSTA, J., KOTĚRA, J. *Z italských dopisů Jana Kotěry se vzpomínkovým úvodem Jos. Šusty*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci IV.* s. 316.

¹²⁷ Tamtéž, s. 275.

¹²⁸ Tamtéž, s. 269.

¹²⁹ RAUCHOVÁ, J., JIROUŠEK, B., a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951.* s. 396.

¹³⁰ Zdroj není dohledatelný.

stejně uznávaná jako psané slovo.¹³¹ Téměř tři roky strávené v Římě Šusta označuje za obohacující a dospívající k duchu dozrávající mužnosti. Řím má pro něj velikou citovou hodnotu, přirostl mu k srdci stejně silně jako Praha, ačkoliv zcela jiným způsobem.¹³²

Šalda byl Itálií vzrušen zvláštním způsobem, poutala jej svou přírodou. Italskou krajinu označoval za zahradu a srovnával ji s naším krajem. Soudil, že ta naše je mnohem více přírodou než krajina italská, neboť do ní nezasahovaly tolik lidské ruce.¹³³

Šusta v úvodním slovu u výběru Kotěrovy korespondence z Itálie tvrdí, že Kotěra nešel do Říma bojovat s pevným programem a úsilím, jako Machar s antickým dědictvím, ale návštěva města měla být pouhým okouzlením či odpočinkem jeho duše. Kotěruv skicář byl převážně pln květinových maleb z přírody, ve které si tolik líboval, namísto kreseb římské architektury.¹³⁴ Kotěra v Římě obdivoval velkolepost památek, přepych uměleckých sbírek i uhlazenost velkoměstských tříd, ale přilnout zde mohl k máločemu, obzvlášť ne k architektuře. S tímto problémem se potýkali i ostatní cestovatelé, a tak vše, co jim chybělo v Římě, nacházeli v italském venkově. Nesmírné kouzlo pro ně představovala Florencie díky svému malému prostoru s velkým množstvím historických staveb.¹³⁵ Na svou římskou pout' vzpomínal Kotěra se slovy: „Byla to jako chvilka modlitbičky v pozlacené kapliče s barevnými okny před rvaním se a bojem, do něhož mne pak osud ihned vhodil a z něhož se jakživ už nedostanu.“¹³⁶

Na každého z výše jmenovaných cestovatelů působila krása Říma různorodě. Machar viděl antiku přes Livia. Tvrdil, že každý, kdo touží poznat ducha starověkého Říma, by si měl přečíst Liviovy *Dějiny*. Kotěra, jako architekt, chtěl vidět hmotné stavby, ovšem přilnout zde mohl k máločemu, obzvlášť ne k architektuře. Šalda vnímal krásy Říma přes díla francouzského malíře Poussina. „*Neznám lepšího zasvěcení*

---

¹³¹ LACH, J. ŠUSTOVY ITALSKÉ POBYTY A JEJICH ODRAZ V ROMÁNU CIZINA. Vědecká knihovna Olomouc [online]. 2008 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/sustovy-italske-pobyty-a-jejich-odraz-v-romanu-cizina/>

¹³² ŠUSTA, J. *Mladá léta učňovská a vandrovní*. s. 388.

¹³³ ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 8 (1910-1911)*. s. 155.

¹³⁴ ŠUSTA, J., KOTĚRA, J. *Z italských dopisů Jana Kotěry se vzpomínkovým úvodem Jos. Šusty*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci IV*. s. 113.

¹³⁵ KROUTVOR, J., a kol. *Cesta na jih: inspirace českého umění 19. a 20. století*. s. 110.

¹³⁶ ŠUSTA, J., KOTĚRA, J. *Z italských dopisů Jana Kotěry se vzpomínkovým úvodem Jos. Šusty*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci IV*. s. 114.

*do Říma a jeho krásy přírodní – krásy stylové, kulturní a historické – nad krajiny Poussinovy.*¹³⁷

---

¹³⁷ ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 8 (1910-1911)*. s. 158.

6 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce byla analýza cestopisného díla *Řím* od Josefa Svatopluka Machara. Machar byl ostrým kritikem klerikalismu a velký zastánce antického období. Vznešenou kulturou starých Římanů byl velice fascinován, považoval ji za nedostižný vzor a vrchol kultury. Antické mramory, chrámy, sousoší, fresky, torsa, sarkofágy, malířská díla a další památky této doby ztotožňuje s elegancí a vyzdvihuje je nad památky křesťanské, které současně s vírou Kristovou odmítá. Křesťanské památky označuje za nevkusné, primitivní a katolickou církev za lživou, hamižnou. Za tyto názory byl po vydání cestopisu silně kritizován českou společností.

Nejvýznamnější reakcí však byla polemika jeho největšího názorového oponenta Josefa Šusty, která byla otištěna v kulturním revue Lumír v roce 1908 pod názvem *Macharův Řím*. Využitím souhrnné syntézy obou textů jsem komplexně vytkla hlavní Macharovy teze a osvětlila je v rozporu s Šustovou reakcí. Šusta jej kritizoval převážně proto, že Machar považoval antiku a křesťanství jako protikladné periody. V ostrém sporu mezi oběma velikány jsem našla i některé souhlasné prvky, například společný povzdech po antické kultuře a averzi nad zmasověním římské turistiky.

V práci jsem se rovněž věnovala dalším dvěma cestovatelům, literárnímu kritikovi F. X. Šaldovi a architektovi Janu Kotěrovi. Na základě studia Macharova cestopisného díla *Řím*, Šustova polemického textu *Macharův Řím*, Šaldových fejetonů *Několik dojmů a reflexí italských* a Kotěrovy korespondence z Itálie, publikované v časopise Umění, jsem usoudila, že pro tyto čtyři autory hrála Itálie různorodou roli. U Machara to byla silná láska k antickému dědictví, u Šusty veliká citová vazba a převážný kus života, u Šaldy přitažlivost italskou krajinou a u Kotěry vášeň v architektuře. Na tomto experimentálním spojení jsem ukázala, jak fungoval obraz Říma na konci 19. a počátku 20. století. Velice zajímavé by bylo ovšem celistvější srovnání v české literatuře jako takové, ne pouze z pohledu těchto čtyř velikánů. Ačkoliv jsem se zabývala publikovatelnými zdroji, jsem přesvědčena, že na základě studia Macharovy pozůstalosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, bych zajisté své znalosti o jeho vztahu k Římu prohloubila.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BRTNICKÝ, Ladislav. *Topografie starověkého Říma*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1925.

BURIÁNEK, František. *Kritik F. X. Šalda*. Praha: Československý spisovatel, 1987.

CVEJN, Karel, PEŠAT, Zdeněk, JANKOVIČ, Milan. *Česká literatura a náboženství: (Havlíček – Machar – Hašek)*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1961.

GÖTZ, František. *F. X. Šalda*. Praha: Státní nakladatelství, 1937.

HOMOLOVÁ, K., OTRUBA, M., PEŠAT, Z. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973.

KROUTVOR, Josef a kolektiv. *Cesta na jih: inspirace českého umění 19. a 20. století*. Praha: Obecní dům, 1999. ISBN 80-902507-7-7.

LACH, Jiří. *Josef Šusta a Dějiny lidstva*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0210-6.

MACHAR, Josef Svatopluk. *Antika a křesťanství*. Praha: Aventinum, 1930.

MACHAR, Josef Svatopluk. *Konfese literáta*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

MACHAR, Josef Svatopluk. *Pravdy znak*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

MACHAR, Josef Svatopluk. *Řím*. Praha: Aventinum, 1928.

OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury. 3.[díl] M-Ř, svazek I M – O: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.

PROCHÁZKA, Arnošt. *České kritiky*. Praha: Moderní revue, 1912.

RAUCHOVÁ, Jitka, JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918-1951*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012. ISBN 978-80-87311-27-1.

SÝKORA, Petr. *Básník proti hradu - neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-396-1.

ŠALDA, F. X. *České medailóny: výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

ŠALDA, F. X. *Kritické projevy 8 (1910-1911)*. Praha: Československý spisovatel, 1956.

ŠTOLL, Ladislav. *Občan F. X. Šalda*. Praha: Československý spisovatel, 1977.

ŠUSTA, Josef. *Mladá léta učňovská a vandrovní. 2.[díl], Vzpomínky: Praha – Vídeň – Řím*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

ŠUSTA, Josef. *Z dob dávných i blízkých: sbírka rozprav a úvah*. Praha: Vesmír, 1924.

ŠUSTA, Josef, KOTĚRA, Jan. *Z italských dopisů Jana Kotěry se vzpomínkovým úvodem Jos. Šusty*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci IV*. Praha, 1931.

Seznam použitých internetových zdrojů

LACH, J. *ŠUSTOVY ITALSKÉ POBYTY A JEJICH ODRAZ V ROMÁNU CIZINA*. *Vědecká knihovna Olomouc* [online]. 2008 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/sustovy-italske-pobyty-a-jejich-odraz-v-romanu-cizina/>

8 DAS RESÜMEE

Der Hauptziel der Bachelorarbeit war das Thema der Abbildung Italien, nicht nur in dem Reisewerk Rom von Josef Svatopluk Machar, sondern auch in den weiteren Werken von den tschechischen Literaten, Josef Šusta, František Xaver Šalda, Jan Kotěra, in der Periode von dem Ende des 19. Jahrhunderts bis dem Anfang des 20. Jahrhunderts. In den ersten zwei Teilen der Arbeit wurde die Persönlichkeit J. S. Machar vorgestellt, einschließlich der Analyse seines Werks Rom, die hat der polemische Charakter. Der Dichter vergleicht hier antikes Rom mit dem Christentum, wobei er die antike Kultur im Vordergrund stellt. Die antike Denkmäler faszinieren ihn, wecken in ihm erstaunliche und unbeschreibliche Gefühle, im Gegenteil dazu bleibt kein Platz in seinem Herz für die christliche Kultur, die nach seinem Meinung vollkommen primitiv und kitschig ist. In dem dritten Teil wurde der polemische Eifer zwischen dem Dichter Machar und dem bedeutenden Historik Šusta angeführt. Die scharfe Auseinandersetzung zwischen diesen Giganten hat das Werk Rom von Machar ausgelöst. Šusta hält das Buch für langweilig, voll von den romantischen Seufzer und Fabeln. Er kritisiert Machar vor Allem dafür, dass er die Antike und das Christentum für völlig gegensätzliche Etappen hält. Beide Autoren empfinden doch einen Verlust des antiken Zauber und eine Sehnsucht nach damaligen Gegend, Volk oder Denkmälern. Der Schluss der Arbeit wurde der Abbildung des allgemeinen Bild von Rom am Ende des 19. Jahrhunderts und am Anfang der 20. Jahrhunderts gewidmet und weiter noch dem weiteren zwei Reisenden F. X. Šalda a Janu Kotěra. Die Frage, warum haben sich diese vier große tschechische Literaten Italien wie die Quelle der Inspiration ausgewählt, ist in der Form der Komparation beantwortet.

9 PŘÍLOHY

Římské Koloseum (dobová pohlednice z počátku 20. století)

Dům Liviin neboli Germanikův (dobová pohlednice z počátku 20. století)

Konstantinova bazilika (dobová pohlednice z počátku 20. století)

Pantheon (dobová pohlednice z počátku 20. století)